

УДК 341.2:339.52

Д. М. Чибісов

**ПРАВО СВІТОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ
ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ПРО НЕОБХІДНІСТЬ
УНІФІКАЦІЇ ХАРАКТЕРИСТИК ДИСЦИПЛІНИ**

Вступ України до Світової організації торгівлі (далі — СОТ) у 2008 р. спричинив необхідність запровадження якісно нових механізмів захисту національної економіки та шляхів реформування політичної, судової та економічної сфер, зокрема в питаннях гармонізації економіко-правових механізмів регулювання торговельних відносин. Для ефективного використання торгівлі «без кордонів» потрібно удосконалити викладання навчальної дисципліни «Право Світової організації торгівлі» [1, 284]. Відсутність вказаної дисципліни в навчальній програмі з підготовки правознавців призведе до нестачі кваліфікованих спеціалістів з права цієї організації [2, 11].

В Україні на даний момент підготовлене лише одне довідкове видання (Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / В. М. Довгань. — К. : КНТ, 2009), один підручник (Світова організація торгівлі: підручник / С. Г. Осика, В. Т. П'ятницький. — К. : КІС, 2005) та виконано декілька дисертаційних досліджень (О. М. Азаров, В. В. Чайковський, В. О. Голубєва, А. С. Лекарь, Т. О. Пода та ін.) з різних аспектів цього права, що дозволяє стверджувати про фактичну відсутність в Україні комплексних наукових досліджень права СОТ та недостатність навчально-методичного забезпечення. Звертає увагу неоднозначна змістовна і особливо термінологічна трактовка спеціальних процедур і правил, встановлених СОТ, а також відсутність єдиного підходу до викладання цього курсу.

Мета цієї статті полягає у визначенні єдиного підходу до термінології права СОТ та обґрунтуванні авторського бачення структури курсу цієї дисципліни. Висновки й рекомендації, отримані в ході дослідження, можуть бути використані в ході подальшої розробки тематичного плану дисципліни «Право Світової організації торгівлі», а також для удосконалення комплексного підходу до процесу вивчення міжнародного економічного права. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для подальшого концептуально-правового аналізу плану заходів, пов'язаного із приєднанням України до Світової організації торгівлі.

У вітчизняній та зарубіжній літературі проблеми розробки структури, мети, змісту дисципліни та шляхів забезпечення національних інтересів держави в рамках СОТ комплексно не розглядалися. Окремі теоретичні положення, знайшли своє відображення в працях таких відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Г. М. Вельямінов, В. М. Довгань, І. І. Дюмулен, С. І. Долгова, А. В. Данільцева, О. О. Мережко, Б. Л. Зімненко, С. В. Іванова, А. А. Ковальова, С. Г. Осика, А. С. Сибатян, М. П. Трунк-Федорова та В. М. Шумілов. Крім того, окремі питання використання преференційних положень права СОТ у над-

звичайних ситуаціях розглядалися О. В. Плотниковим, Д. М. Чибісовим та О. П. Головко [3], натомість питання відшкодування позадоговірної шкоди в міжнародному приватному праві досліджувалися Т. С. Ківаловою та Т. Р. Коротким [4].

Останнім часом у науковій літературі на рівні монографій, науково-практичних посібників та дисертацій вживаються різні термінологічні звороти та аббревіатури: «еволюція механізму вирішення спорів ГАТТ/СОТ», «Право Світової організації торгівлі», «Право ГАТТ/СОТ», «Орган вирішення спорів СОТ», «ОВС», «ОРС», «ДСБ», «ГАТТ 1994», «ГАТТ 1947», «ГУТТ». Проте зрозуміло, що деякі науковці використовують такі поняття інтуїтивно, не надаючи достатньої аргументації при виборі того чи іншого термінологічного звороту, що, однак, призводить до потрапляння у наукові видання термінів необґрунтовано абстрактного, вузького чи навіть побутового характеру. Більш того, принаймні зрозумілим було б те, що автор використовує одне і те ж визначення для відповідного явища чи механізму, однак загалом все навпаки. Так, А. О. Гаркуша в 2008 р. використовував переважно конструкцію «ГАТТ/СОТ», натомість в 2010 р. — лише «СОТ». В статті від 24 лютого 2010 р. «Юридична сила рішень Органу з вирішення спорів СОТ» автор використовує термін «ОРС СОТ», а в статті від 20 травня 2008 р. «Еволюція механізму вирішення спорів ГАТТ/СОТ і його сучасний стан» термін «ГАТТ/СОТ». Загалом використання термінології автором спорадичне, фрагментарне та необґрунтоване. Наприклад, в статті «Еволюція механізму вирішення спорів ГАТТ/СОТ і його сучасний стан» А. О. Гаркуша використовує термін «ОРС», абсолютно не обґрунтовуючи його вибір. Скоріш за все А. О. Гаркуша використовує «ОРС» як похідний від російського «Орган разрешения споров», в той час як українською він має бути «Орган вирішення спорів» чи «Орган врегулювання суперечок» та скорочено «ОВС». Відповідно, Т. О. Пода використовує саме «ОВС», а не «ОРС» [2, 4]. Однак, якщо використовувати принцип уніфікованої інтерпретації, ми отримаємо «ДСБ», від англійського «Dispute Settlement Body» — «DSB». Цей термін використовує В.М. Довгань. Останнє, на нашу думку, є більш коректним.

Існує потреба в підручнику з права СОТ, оскільки існуючі навчально-методичні матеріали з міжнародного економічного права не завжди надають доступну для сприймання інформацію. Наприклад, автор підручника «Международное экономическое право» С. А. Міхеєв пише, що: «...равноправный режим, соотносимый с каузолой о наиболее благоприятствуемой нации в необусловленной форме, которая была закреплена раньше в ГАТТ, а в настоящее время в ВТО...» [5, 9]. Загалом, фахівці з права СОТ зрозуміють процитовану фразу С. А. Міхеєва, однак для студентів це буде проблематично, так як вчений не конкретизує, яку саме ГАТТ він має на увазі, та відповідно може ввести в оману не досить досвідченого дослідника імплікацією того, що ГАТТ 1994 р. не є складовою правової бази СОТ, а ГАТТ 1947 р. (з відповідними змінами та доповненнями) не є складовою ГАТТ 1994 р.

Вказана термінологічна критика однак може бути віднесена в деякій мірі і до нас, так як на початку дослідження тематики СОТ у 2009–2010 рр. ми

використовували термін «ГУТТ» як похідний від українського «Генеральна угода з тарифів та торгівлі». Однак, зважаючи на деяких авторитетних іноземних дослідників, які спираються на принцип «уніфікованої інтерпретації» (тобто інтерпретації від мови оригіналу), терміна «ГАТТ» від англійської «GATT», вирішено було змінити термінологію [1; 6]. Більш того, виходячи з такого «філософського ряду», потрібно змінювати і аббревіатуру «СОТ» на «ВТО» від англ. «WTO», що однак не зроблено з причини відсутності аналогів літери «W» в українській мові. Для вирішення цієї проблеми доцільним є створення національного тезаурусу з права СОТ, та законодавче закріплення за Міністерством юстиції України повноважень з його ведення.

Постає й інша проблема — неоднозначна змістовна частина, кількісні та якісні характеристики дисципліни з права СОТ. Наприклад, доцент кафедри європейського права ЛНУ ім. І.Франка., к.ю.н. В. І. Мотиль викладає дисципліну «Право СОТ», яка складається з шести тем [7]. Натомість, доктор права Університету Базеля (Швейцарія) Крістіна Н. Шефер передбачає 11 складових тем тієї ж дисципліни [8]. За К. Шефер, дисципліна «Право СОТ» є складовим напрямком курсу з міжнародного економічного права і має вивчатися у контексті останнього, з чим ми повністю солідаризуємося, а за Н. В. Плахотнюком — частиною міжнародного торговельного права, що є формально коректним, однак неправильним, так як сфера регулювання СОТ охоплює і не класичні торговельні аспекти, наприклад — інвестиції, інтелектуальну власність тощо. Таким чином, на відміну від попередніх дослідників професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства МАУП Н. В. Плахотнюк надає іншу назву дисципліні, акцентуючи увагу на її підпорядкованості. Так, він називає дисципліну «Міжнародне торговельне право», хоча за змістом вона є суто правом Світової організації торгівлі [10]. Усі 11 тем, запропоновані Н. В. Плахотнюком, стосуються виключно права СОТ, не розкриваючи правового змісту та організаційної структури жодної іншої міжнародної організації економічного профілю. З цього приводу ми вважаємо назву зазначеної дисципліни невідповідною її змісту.

Викладач НаУКМА В. М. Довгань пропонує Довідкове видання з права СОТ, яке складається з 15 параграфів, названих відповідно до норм права СОТ, які вони характеризують. Така точка зору здається нам логічною, однак не комплексною. Тим не менш довідкове видання В. М. Довганя під назвою «Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ» [9] ми вважаємо першою відносно зрілою працею, яка надає низку спеціальних теоретичних знань цієї площини. Більш того, термінологія видання відповідає принципу уніфікованої інтерпретації скорочень та аббревіатур від мови оригіналу, наприклад «ГАТТ», «ТРИПС» та «ДСУ». Загалом, на наш погляд, можна використовувати видання як навчальний посібник, а тому ми включили його до порівняльної таблиці для подальшого аналізу (див. нижче).

Зрозуміло, що дебати щодо змісту та назви дисципліни мають бути активними, однак конструктивними. Виходячи з цього, модель курсу «Право СОТ» повинна бути цілісною і забезпечувати вивчення правових питань міжнародної

торгівлі. Серед таких обов'язкових питань слід виділити такі: 1) сфера, місце та засоби регулювання міжнародних торговельних відносин в СОТ; 2) організаційні та правові особливості діяльності СОТ; 3) процес вирішення торговельних спорів; 4) засоби захисту національних інтересів України; 5) особливості правового становища малорозвинених держав та держав, що розвиваються, і вивчення їх правового потенціалу. Відповідно до таких критеріїв, пропонується поділити дисципліну «Право Світової організації торгівлі» на вісім тем.

Порівняльна таблиця структури навчальної дисципліни «Право СОТ»

№	В. І. Мотиль «Право СОТ»	К. Н. Шефер «Міжнародне економічне право: Право Світової організації торгівлі»	Н. В. Плахотнюк «Міжнародне торговельне право»	Д. М. Чибісов «Право Світової організації торгівлі»	В. М. Довгань «Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ»
1	«Основні засади функціонування Світової організації торгівлі»;	«Теоретичні основи для лібералізації торгівлі»;	«Світова організація торгівлі»;	«Місце права СОТ у міжнародному економічному праві»;	«Історія створення та структура ГАТТ/СОТ»
2	«Правове регулювання торгівлі товарами в рамках СОТ»;	«Роздуми про торгівлю»;	«Основні принципи регулювання міжнародної торгівлі»;	Шляхи лібералізації торгівлі: загальнотеоретичні концепції	«ГАТТ — правовий захист торгівлі»
3	«Правове регулювання торгівлі послугами в рамках СОТ»;	«Історія СОТ»;	«Регулювання кількісних обмежень — квот»;	«Світова організація торгівлі: історія створення, структура та функції»;	«ГАТС»
4	«Правове регулювання торговельних аспектів прав інтелектуальної власності в рамках СОТ»;	«Цілі СОТ»;	«Регулювання тарифів»;	Організаційні та правові засади діяльності СОТ	«ТРИПС»
5	«Механізм регулювання спорів в рамках СОТ».	«Структура СОТ»;	«Міжнародна торгівля послугами та СОТ»;	«Поняття та основні положення права Світової організації торгівлі»;	«ДСУ»
6	Ч	«Торгівля товарами»;	«Антидемпінгові заходи»;	«Правила доступу до внутрішнього ринку держав — членів Світової організації торгівлі»;	«ТІРМ»
7	Ч	«Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок»;	«Субсидії та компенсаційні заходи»;	«Механізм врегулювання торговельних спорів: принципи захисту національних інтересів»;	«СФЗ»

Закінчення табл.

№	В. І. Мотиль «Право СОТ»	К. Н. Шефер «Міжнародне економічне право: Право Світової організації торгівлі»	Н. В. Плахотнюк «Міжнародне торговельне право»	Д. М. Чибісов «Право Світової організації торгівлі»	В. М. Довгань «Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ»
8	Ч	«Торгівля послугами»;	«Захисні заходи»;	«Проблеми «преференційного» законодавства СОТ щодо малорозви- нених держав».	«ТБТ»
9	Ч	«Угода щодо торговельних аспектів прав інтелектуальної власності»;	«СОТ і регулю- вання інших секторних галу- зей та торговель- них питань»;	Ч	«Державні закупівлі»
10	Ч	«Право СОТ та фізичні особи»;	«Розв'язання суперечок у Світової органі- зації торгівлі»;	Ч	«Митна справа»
11	Ч	«Торгівля і окремі питання».	«Україна та Світова органі- зація торгівлі».	Ч	«Зовнішньоеконо- мічна діяльність»
12	Ч	Ч	Ч	Ч	«Державна допомога»
13	Ч	Ч	Ч	Ч	«Сільське господарство»
14	Ч	Ч	Ч	Ч	«Вступ України до СОТ: хід пере- говорного процесу»
15	Ч	Ч	Ч	Ч	«Звіт Робочої групи з розгляду заявки України»

У запропонованому варіанті *перша та друга теми* повинні мати вступний характер та розкривати загальні принципи міжнародного економічного права, надавати структурну та історичну характеристику світовим тенденціям, пояснити термінологію. Їх варто назвати «Місце права СОТ у міжнародному економічному праві» та «Шляхи лібералізації торгівлі: загальнотеоретичні концепції» відповідно. *Третю та четверту теми* доцільно присвятити Світової організації торгівлі, її організаційним та правовим засадам. У *п'ятій темі* потрібно розкрити специфіку визначення права СОТ, роз'яснити правові засади членства в організації, права та обов'язки сторін, визначити можливі економічні та юридичні наслідки недотримання умов угод СОТ. У *шостій темі* «Правила доступу до внутрішнього ринку держав — членів Світової організації торгівлі»

доцільно розглянути загальні характеристики законодавства СОТ щодо регулювання національних торговельних відносин. Особливу увагу варто приділити принципу недискримінації та його визначенню в контексті українського законодавства. У *сьомій та восьмій темі* слід розкрити механізм вирішення спорів у рамках СОТ та шляхи використання Україною свого потенціалу, проаналізувати наші слабкі та сильні позиції. При цьому обов'язково стане питання виявлення та фіксації порушень норм права СОТ, що зумовить необхідність як підготовки кваліфікованих фахівців з права СОТ, так і створення спеціалізованих державних органів, про що ми вже писали раніше (див. статтю Д. М. Чибісова «Україна та Світова організація торгівлі: питання узгодження бізнес-інтересів та державної торговельної політики», де ми обґрунтуємо необхідність створення 1) Державного статистичного відділу у справах СОТ і 2) Департаменту моніторингу та вільної торгівлі).

Підводячи попередній висновок, наголосимо, що гармонізація систем національного та міжнародного права, у контексті їх викладання, не може здійснюватися механічно, необхідне вироблення універсальних організаційних механізмів уніфікації структури, змісту та термінології навчальної дисципліни «Право Світової організації торгівлі», що дозволить підвищити рівень підготовки студентів-правників [11, 35].

Дисципліна «Право СОТ» має стати цілісним підґрунтям для загальнодержавного вивчення та розробки оптимальної моделі участі України у світогосподарських зв'язках та міжурядових організаціях економічного профілю. Потрібно створити національний тезаурус із термінів права СОТ. Термінологія навчальної дисципліни має бути уніфікованою відповідно до транслітерації мови оригіналу.

Крім того, враховуючи останні реформації, Національна школа суддів має вагомий підстави включити дисципліну «Право Світової організації торгівлі» до пріоритетних, обов'язкових для підготовки/перепідготовки суддів господарських, господарських апеляційних, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Верховного Суду та Конституційного Суду України.

Враховуючи зазначене ми пропонуємо зосередити подальші дослідження на удосконаленні змістовних характеристик дисципліни та нормативно-правовому обґрунтуванні необхідності створення відповідних державних органів у справах СОТ, які б займалися правовим, інформаційним та статистичним забезпеченням торговельно-економічної політики України у сфері СОТ [1].

Література

1. Чибісов Д. М. Україна й Світова організація торгівлі: про необхідність запровадження нової навчальної дисципліни // Південноукраїнський правничий часопис. — 2010. — № 2. — С. 284–287.
2. Пода Т. О. Проблеми функціонування та напрямки реформ системи врегулювання міждержавних суперечок СОТ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Т. О. Пода — К.: Ін-т законодавства ВРУ, 2008. — 23 с.
3. Memorandum Submitted by the Odessa«s team, ELSA Moot Court Competition, EMC2, I National Round on WTO Law 2006/2007 Lviv, 8-9th.

4. Ківалова Т. С. Уніфікація норм про відшкодування позадоговірної шкоди в міжнародному приватному праві / Т. С. Ківалова, Т. Р. Короткий // Правове життя сучасної України : 10-а ювіл. звіт. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу, 27–28 квіт. 2007 р. : тези доп. — О., 2007. — С. 153–155.
5. Михеев С. А. Международное экономическое право : учебник / С. А. Михеев. — Х. : Одиссей, 2006. — 320 с.
6. Чибісов Д. М. Процедура вирішення спорів в рамках Світової організації торгівлі: теорія і практика // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / НУ ОЮА. — О., 2010. — Вип. 42. — С. 135–144.
7. Мотиль В. І. Курс «Право Світової організації торгівлі» [Електронний ресурс] / В. І. Мотиль ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Режим доступу: www.intrel.org.ua/?courses=160&PHPSESSID=035be44162ebfaf05dcb6109ce3bb08c#cslec.
8. Schefer, Krista, Jur. doc. The Law of the WTO: Course Outline [Електронний ресурс]. — Режим доступу : ius.unibas.ch.
9. Довгань В. М. Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / В. М. Довгань. — К. : КНТ, 2009. — 448 с.
10. Плахотнюк Н. В. Навчальна програма дисципліни «Міжнародне торговельне право» (для магістрів) / Н. В. Плахотнюк. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 16 с.
11. Шемшученко Ю. С. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с европейским правом // Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / под ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. — К. : Юринком Интер, 2003. — 588 с.

Анотація

Чибісов Д. М. Право Світової організації торгівлі як навчальна дисципліна: про необхідність уніфікації характеристик дисципліни. — Стаття.

Стаття присвячена аналізу структури та змісту дисципліни «Право СОТ». Наводяться аргументи щодо необхідності уніфікації її термінології, підкреслюється важливість розробки комплексного курсу з «Права СОТ». Вказується, що дисципліна «Право СОТ» має бути загальнообов'язковою для підготовки студентів-правників та суддів господарських судів.

Ключові слова: право СОТ як навчальна дисципліна, уніфікація термінології СОТ.

Аннотация

Чибисов Д. М. Право Всемирной торговой организации как учебная дисциплина: про необходимость унификации характеристик дисциплины. — Статья.

Статья посвящена анализу структуры и содержания дисциплины «Право ВТО». Приводятся аргументы о необходимости унификации ее терминологии, подчеркивается важность разработки комплексного курса по «Праву ВТО». Указывается, что дисциплина «Право ВТО» должна быть общеобязательной для подготовки студентов-юристов и судей хозяйственных судов.

Ключевые слова: право ВТО как учебная дисциплина, унификация терминологии ВТО.

Summary

Chybisov D. M. The Law of the World Trade Organization as a Course: Issue of Unification. — Article.

The article is aimed to elaborate the question of the structure and content of the discipline «WTO Law». Arguments about the need to unify legal terminology are emphasized, as well as the importance of comprehensive course on «WTO law». Determined that for law-students and judges of economic courts «WTO Law» should be a mandatory discipline.

Keywords: WTO law as a study discipline, unification of the WTO terminology.